

โลกทัศน์ของสีโหม่ว วิชัย ในยุคเปลี่ยนผ่านของสังคมล้านนา พ.ศ.2432-2481

Simo Vijaya's worldviews in the transitional period of Lanna during 1889-1938.

กมลธร ปาละนันท์¹

บทคัดย่อ

สีโหม่ว วิชัย เป็นคริสเตียนรุ่นแรก ๆ ของล้านนาที่มีประสบการณ์ชีวิตในช่วงการเปลี่ยนแปลงจากสังคมจารีตสู่ความเป็นสมัยใหม่ในช่วงพ.ศ.2432-2481 งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่วและความเชื่อมโยงกับบริบทสังคมในช่วงเปลี่ยนแปลง โดยศึกษาผ่านประสบการณ์ชีวิตของสีโหม่ว

ผลการศึกษาพบว่า ชีวิตในช่วงแรก สีโหม่วมีความใกล้ชิดกับนายแพทย์ซิค มิซซันนารีอเมริกันที่เข้ามาทำพันธกิจในล้านนาและต่อมาลาออกไปทำธุรกิจจนกลายเป็นชนชั้นนำผู้กว้างขวาง สีโหม่วจึงมีโอกาสเรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีคิดแบบตะวันตกจากหมอซิค เมื่อสีโหม่วเดินทางไปสหรัฐอเมริกาในพ.ศ.2432 โลกทัศน์ของสีโหม่วจึงมีกรอบคิดเกี่ยวกับความเจริญของโลกสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 19 ทำให้เขาได้เรียนรู้และปรับตัวจนก้าวไปเป็น “พ่อเลี้ยงค้าไม้” ชีวิตช่วงหลัง สีโหม่วหันมาทำงานด้านศาสนาจนได้รับแต่งตั้งเป็น “ศิษยาภิบาล” ผู้นำคริสตจักรเมืองเหนือ สีโหม่วมีทัศนะว่าถึงเวลาที่คริสตจักรควรเป็นอิสระจากมิชชันนารีคือสามารถดูแลและบริหารเอง เพื่อให้คริสตจักรเป็นของชนในชาติที่ผสมผสานแนวคิดของคริสตศาสนากับพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมล้านนา และยังทำให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้งว่าคริสตศาสนาไม่ใช่ “ต่างชาติ” สีโหม่วจึงเป็นหนึ่งในปัญญาชนคริสเตียนที่พยายามเคลื่อนไหว แม้จะยังไม่สำเร็จในเวลานั้นแต่ก็แสดงให้เห็นจิตสำนึกของผู้นำคริสเตียนพื้นเมือง

คำสำคัญ: โลกทัศน์ สีโหม่ว คริสเตียน ล้านนา

Abstract

This research aims to study the Seemoh Vijaya's worldviews, the first generation of Lanna Christian who had life experiences during the 1889-1938. By studying through his life experiences to show that how his worldviews linked to the social context in the transitional period.

The results found that his early life, his worldviews was influenced by the Dr.Marion Cheek, American missionaries who transformed into businessman. When Seemoh went to U.S.A. in 1889 , his worldviews was The Modern City in 19th century. He learned and adapted to become a businessman successful. Later life, he turned to work for the church till being appointed as a pastor. His worldviews that the churches should not rely on missionaries and should manage themselves in order to be truly of the Indigenous Church. He had the one of the new Christian intellectual groups by trying to do that Although still unsuccessful, but it represented the consciousness of the local native leader.

Keywords : worldviews, Seemoh Vijaya, Christian, Lanna

¹ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญาานิพนธ์เรื่อง โลกทัศน์ของสีโหม่ว วิชัย ในยุคเปลี่ยนผ่านของสังคมล้านนา พ.ศ.2432-2481 โดยได้รับทุนวิจัยมหาวิทยาลัยสุว.

ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทนำ

ล้านนาเป็นดินแดนอิสระที่ปกครองตนเอง มีการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อทางพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อแบบดั้งเดิมคือความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ วิถีชีวิตในสังคมเป็นแบบจารีตที่พึ่งพาเกษตรกรรมเป็นหลัก มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพเลี้ยงตัวเอง เหลือจากนั้นจึงนำมาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่ขาดแคลนโดยเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้า ในช่วงทศวรรษ 2410 ถึงกลางทศวรรษ 2481 ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง อันเกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ การเข้ามาทำธุรกิจป่าไม้ของชาติตะวันตก การเผยแพร่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีอเมริกัน และนโยบายของสยามที่เปลี่ยนแปลงล้านนาจากการเป็นเมืองประเทศราชให้เป็นส่วนหนึ่งของสยาม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลต่อวิถีชีวิตและโลกทัศน์ของบุคคลในสังคม งานศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงของล้านนามักเป็นการกล่าวถึงบทบาทของมิชชันนารี ชาวตะวันตกและสยามซึ่งเป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลงเข้ามา ย่างล้านนา สิ่งที่ขาดหายไปคือไม่มีการกล่าวถึงงานศึกษาผ่านเรื่องราวของบุคคลในท้องถิ่นที่มีปฏิสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งจะช่วยให้เห็นทัศนคติและมุมมองผ่านสายตาคนในท้องถิ่นท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงนั้น

งานวิจัยนี้จึงเลือกศึกษากรณีของสีโหม่ว วิชัย (พ.ศ.2411-2481) เนื่องจากสีโหม่วเป็นบุตรของหนานศรีวิชัย ชาวพื้นเมืองเชียงใหม่ที่เข้ารับศีลเป็นคริสเตียนในยุคแรก ๆ ของล้านนาจึงมีโอกาสใกล้ชิดและเรียนหนังสือกับมิชชันนารีอเมริกันตั้งแต่วัยเด็กและเมื่อโตขึ้นก็ยังได้ช่วยพ่อทำงานป่าไม้กับชาวตะวันตก ทำให้มีประสบการณ์การทำงานและคุ้นเคยกับความทันสมัยที่กำลังเข้ามาสู่สังคมล้านนา สีโหม่วในวัย 21 ปีจึงมีความพร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ และทุนทรัพย์ในการเดินทางไปสหรัฐอเมริกากับซาราห์ ซิค ภรรยาของหมอซิค มิชชันนารีอเมริกัน พร้อมกับของลูก ๆ ในวัยเด็กของครอบครัวซิค จุดหมายหลักคือไปเรียนรู้โลกกว้างและยังได้เป็นพี่เลี้ยงเด็ก ๆ ระหว่างเดินทาง สีโหม่วได้เขียนจดหมายภาษาล้านนากลับมาถึงบิดามารดา รวม 24 ฉบับที่นำเสนอในก็คือการบอกเล่าเรื่องราวของสังคม วัฒนธรรมและวิทยาการตะวันตกซึ่งเป็นความรู้ใหม่ในสังคมล้านนา รวมทั้งความรู้สึกนึกคิดและทัศนคติมุมมองต่อสิ่งที่ได้พบเจอด้วยภาษาท้องถิ่น เพื่อสื่อสารให้คนพื้นเมืองด้วยกันเข้าใจได้มากที่สุด (วัชระ สันธูประมา, 2523) เมื่อสีโหม่วเดินทางกลับถึงเชียงใหม่ในพ.ศ.2433 ก็ได้ทำธุรกิจป่าไม้เพราะเป็นยุคที่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมป่าไม้รุ่งเรือง ต่อมาสีโหม่วเลิกทำป่าไม้หันมามุ่งมั่นทำงานด้านศาสนาจนกระทั่งพ.ศ.2454 สีโหม่วในวัย 43 ปีได้รับตำแหน่งเป็นศิษยาภิบาล² หรือผู้นำของคริสตจักร³ ที่หนึ่งเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางของคริสตจักรเมืองเหนือ ด้วยประสบการณ์ที่เพิ่มพูนตามเวลา ทำให้เขามีแนวคิดให้เกิดการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงในชุมชนคริสเตียน

จากประวัติโดยย่อของสีโหม่ว จะเห็นว่าสีโหม่วมีประสบการณ์ชีวิตที่เกี่ยวข้องในช่วงเวลาที่สังคมล้านนามีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งในแง่ของการเข้ารับศีลเป็นคริสเตียน การศึกษาเล่าเรียนกับมิชชันนารี การเดินทางจากโลกสังคมเกษตรกรรมไปสัมผัสและโลกความเจริญของสังคมอุตสาหกรรมในยุคศตวรรษที่ 19 การเป็นพ่อเลี้ยงธุรกิจป่าไม้ และเป็นผู้นำคริสเตียนเมืองเหนือที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างชุมชนคริสเตียน โลกทัศน์ของสีโหม่วเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในท้องถิ่นที่เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง ทำให้เห็นการเรียนรู้และการปรับตัวของคนพื้นเมืองล้านนาที่เป็น “คนใน” ซึ่งมีแบบแผนวัฒนธรรมของตัวเองและยังสะท้อนให้เห็นบางแง่มุมของประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมล้านนาผ่านประสบการณ์ชีวิตของบุคคลหนึ่งที่น่าสนใจว่าเป็นปัญญาชนล้านนาที่มีความเป็นคน “สองวัฒนธรรม” ทั้งความเป็นสมัยใหม่แบบตะวันตกและความเป็นตัวตนคนล้านนาในยุคเปลี่ยนผ่านจากสังคมจารีตสู่ความเป็นสมัยใหม่ในล้านนา

² ศิษยาภิบาล แปลจากคำภาษาอังกฤษว่า Pastor หมายถึงผู้ดูแลรับผิดชอบฝ่ายวิญญาณของสมาชิกคริสตจักร และในระบบการปกครองคริสตจักรของเพรสไบทีเรียนซึ่งถือว่า ศิษยาภิบาลเป็นผู้นำสูงสุดของคริสตจักร ส่วนใหญ่ผู้ที่ได้รับการสถาปนาจะเป็นศาสนาจารย์ที่ต่อผ่านการศึกษาด้านศาสนศาสตร์ (Theology) และผ่านการสอบจากคณะกรรมการที่รับผิดชอบ

³ คณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ร่วมกับศิษยาภิบาลในการดูแลและปกครองสมาชิกในคริสตจักรโดยมีศิษยาภิบาลเป็นประธาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่ วิชัย
2. เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงโลกทัศน์ของสีโหม่ วิชัยกับบริบทสังคมล้านนาในช่วงพ.ศ.2432-2481

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่ วิชัยใน 2 ช่วงเวลาที่เกี่ยวข้องกับบริบทสังคมล้านนาในช่วงการเปลี่ยนแปลง คือ

1. ช่วงพ.ศ.2432-2433 เป็นช่วงชีวิตในวัย 21-22 ปีที่สีโหม่เดินทางไปสหรัฐอเมริกาโดยศึกษาผ่านจดหมายสีโหม่ 24 ฉบับที่เขียนถึงบิดามารดา
2. ช่วงพ.ศ.2434-2481 เป็นช่วงชีวิตที่สีโหม่กลับมาทำธุรกิจป่าไม้และหันไปทำงานด้านศาสนาจนวาระสุดท้ายของชีวิตในพ.ศ.2481 โดยศึกษาผ่านประสบการณ์ชีวิตของสีโหม่ในช่วงดังกล่าว

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดเรื่องโลกทัศน์ จึงไม่เน้นศึกษาตัวเหตุการณ์ แต่ศึกษาโดยวิเคราะห์ผ่านงานเขียนและประสบการณ์ชีวิตของสีโหม่เพื่อให้เห็นโลกทัศน์และความสัมพันธ์กับบริบทสังคมในแต่ละช่วงเวลา

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย ใช้การวิจัยเชิงเอกสารเป็นหลัก ประกอบกับข้อมูลทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามาใช้เพื่อวิเคราะห์ตีความ ซึ่งจัดกลุ่มเอกสารในเบื้องต้นดังนี้

1. เอกสารชั้นต้น
  - 1.1 จดหมายสีโหม่ 24 ฉบับ หนังสือศาสนาสองฝ่ายเล่ม (งานเขียนของสีโหม่) จดหมายที่บิดาและญาติเขียนถึงสีโหม่ที่ปริวรรตจากภาษาล้านนาเป็นภาษาไทยที่ตีพิมพ์และยังไม่ตีพิมพ์ บันทึกชีวประวัติตระกูลวิชัย
  - 1.2 เอกสารจากหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ ได้แก่ บันทึกบทสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับสีโหม่ที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์ บทความในวารสารของคริสตจักรเมืองเหนือ บทความและเอกสารของมิชชันนารีเพรสไบทีเรียน รายงานการประชุม
2. เอกสารชั้นรอง ได้แก่ หนังสือ วารสาร บทความ วิทยานิพนธ์และอื่น ๆ ที่ให้บริบททางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในช่วงเวลาที่ศึกษา
3. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คริสตชนของคริสตจักรในเชียงใหม่ และบุคคลในวงการศึกษาคือให้ข้อมูลเรื่องของสีโหม่
4. วิเคราะห์และตีความข้อมูลด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) และอธิบายข้อมูลในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. ภูมิหลังสีโหม่

สีโหม่ (สกุลวิชัย)⁴ เกิดวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2411 (ค.ศ.1868) เกิดในครอบครัวและหมู่บ้านเมืองสาต เชียงใหม่ สีโหม่เป็นบุตรชายคนเดียวของหนานศรีวิชัยกับแม่วรรณดี หนานศรีวิชัยเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนเป็นพระเมื่อสึก

⁴ นามสกุล น่าจะมาจากชื่อพ่อหนานศรีวิชัย ผู้เป็นบิดาสีโหม่ นามสกุลนี้จัดตั้งในครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ประกาศใช้นามสกุลทั่วพระราชอาณาจักร สีโหม่ได้รับพระราชทานอนุญาตให้ใช้นามสกุล ดู ศ.๒๔๕๘.กฎหมาย พ.ลวงวันที่ ๑ ได้ตามทะเบียนอนุญาตเลขที่ ๔๒ "วิชัย" ("วิชัย" พงษาวดารตระกูล

ออกมาจึงเรียกว่า“หนาน” สี่หม้อบันทึกเรื่องราวของหนานศรีวิชัยในตอนหนึ่งของ “พงศาวดารตระกูลวิชัย”⁵ ว่า “พ่อหนานศรีวิชัย เป็นผู้มีความรู้สูงทางหนังสือด้วย...นอกจากนี้ท่านยังเป็นอาจารย์ประจำวัดอีกด้วย” ไม่เพียงแต่รู้หนังสือเท่านั้น หากยัง “มีวิชาการช่างด้วยมืออีกหลายอย่าง เช่น ช่างแกะสลักลวดลายต่าง ๆ...เมื่อเจ้านายองค์ไหนมีงานต้องการ ก็เรียกตัวไปทำงานที่ในคุ้มในวังบ่อย ๆ” หนานศรีวิชัยจึงเป็น “ช่างฝีมือ” ที่น่าจะถูกเกณฑ์ในฐานะไพร่หลวงของเจ้านายให้เดินทางจากบ้านเมืองสาตมาทำงานในฐานะช่างฝีมือในคุ้มเจ้านาย ดังปรากฏในบันทึกว่า “เมื่อเจ้านายองค์ไหนมีงานต้องการ ก็เรียกตัวไปทำงานที่ในคุ้มในวังบ่อย ๆ”

สี่หม้อยังบันทึกเรื่องการหันมานับถือคริสตศาสนาของหนานศรีวิชัยว่า ในราวพ.ศ.2411 (ตรงกับปีเกิดสี่หม้อ) เป็นเวลาที่ดร.แดเนียล แมคคิลวารี่ ดี.ดี. (Dr.Daniel McGilvary D.D.) และโซเฟีย (Mrs.Sophia Bradley) บุตรสาวของหมอบรัดเลย์ มิชชันนารีอเมริกันครอบครัวแรกที่ขึ้นมาทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในตัวเมืองเชียงใหม่ เมื่อหนานศรีวิชัยได้พบเจอการทำงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของแมคคิลวารี่ เป็นไปได้ว่าพื้นฐานความเป็นผู้มีความรู้สูงในพุทธศาสนาและฝึกฝนหาความรู้อื่น ๆ เพิ่มเติมน่าจะชักนำให้พ่อหนานศรีวิชัยสนใจคำสอนคริสต์ศาสนา ซึ่งเป็นความรับรู้ใหม่ที่ท้าทายหลักธรรมคำสอนพุทธศาสนาพื้นเมืองที่สำคัญ

บันทึกพงศาวดารตระกูลวิชัย⁶ระบุว่าในพ.ศ.2417 นายแพทย์มาเรียน เอ ชิค (Dr.Marion A. Cheek) หรือหมอช็อค มิชชันนารีหนุ่มจากสหรัฐอเมริกาเดินทางขึ้นมาเชียงใหม่ แมคคิลวารี่ได้แนะนำให้หนานศรีวิชัยเป็นครูสอนภาษาพื้นเมืองให้แก่หมอช็อค ขณะเดียวกันหนานศรีวิชัยก็ได้เรียนภาษาไทยกับแมคคิลวารี่ด้วยเพื่อจะได้เรียนรู้คำสอนศาสนาเพรสไบทีเรียนที่พิมพ์เป็นภาษาไทยภาคสำหรับใช้ในกรุงเทพฯ อยู่ก่อนแล้ว หนานศรีวิชัยพร้อมภรรยาและสี่หม้อได้ย้ายจากบ้านเมืองสาตมาอยู่กับครอบครัวหมอช็อค ครอบครัวหนานศรีวิชัยได้รับศีลเข้ารีตเป็นคริสเตียนรุ่นแรก ๆ ของล้านนาในพ.ศ.2421

หนานศรีวิชัยเป็นช่างฝีมือชั้นสูง ทำงานช่างแกะสลักและรับใช้งานก่อสร้างในคุ้มเจ้านายในสถานะไพร่ที่ถูกเกณฑ์แรงงานในระบบมูลนาย-ไพร่ในสังคมล้านนาที่ไม่มีค่าตอบแทนทางรายได้ เพียงแต่ได้รับความคุ้มครองจากมูลนายต้นสังกัด ไม่ให้อำนาจมูลนายอื่นเข้ามาบังคับเกณฑ์แรงงาน บันทึกพงศาวดารประวัติตระกูล “วิชัย” ยังปรากฏความว่า “ครั้นถึงปี ค.ศ.1878/2421ได้รับใบปล่อยออกจากจำว” คือการยกเลิกสถานะไพร่ในสังกัดมูลนายที่เป็นเจ้านายเมืองเหนือ ครอบครัวสี่หม้อจึงเป็นราษฎรเสรีที่หลุดพ้นจากการเป็นไพร่แต่ต้องชำระภาษีแก่ข้าราชการส่วนกลางกรุงเทพฯ แทน ทำให้มีเวลาอิสระในการประกอบอาชีพและได้รับค่าจ้างตอบแทน หนานศรีวิชัยใช้เวลารับจ้างทำงานช่างก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างพื้นฐานในตัวเมืองเชียงใหม่ ที่กำลังเติบโตกลายเป็นเมืองสมัยใหม่ภายใต้เศรษฐกิจการค้าอุตสาหกรรมป่าไม้สักและค้าขายและได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินตรา ในช่วงเวลาที่ครอบครัวหนานศรีวิชัยได้ย้ายเข้ามาอาศัยกับครอบครัวหมอช็อค เวลานั้นหมอช็อคได้แต่งงานกับซาราห์ ชิค(Ms.Sarah Bradley) หรือหม่อมช็อคบุตรสาวอีกคนหนึ่งหมอบรัดเลย์ หม่อมช็อคให้กำเนิดบุตร 3 คน “แม่วรรณดี” มารดาสี่หม้อจึงได้ทำหน้าที่ “แม่นม” ซึ่งน่าจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินรายได้และมีสถานะเป็นคนใน “บ้านหมอช็อค” ต่อมาในพ.ศ.2428 หมอช็อคได้ลาออกจากการเป็นแพทย์ประจำคณะมิชชันนารีและเริ่มอาชีพธุรกิจสัมปทานป่าไม้ ขอนสักในพื้นที่สัมปทานเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปางและแพร่

การศึกษาเล่าเรียนของสี่หม้อในวัยเด็ก เวลานั้นในสังคมล้านนายังเป็นการเรียนวิชาหนังสือในวัดพุทธศาสนากับพระที่สอนอักขระพื้นเมืองและโลกไตรภูมิ เวลานั้นการเริ่มต้นขบวนการเผยแผ่คริสต์ศาสนาของคณะมิชชันนารีก็ยังไม่ได้จัดการศึกษาระบบโรงเรียนขึ้น แมคคิลวารี่และโซเฟียได้เปิดการสอนหนังสือที่บ้านตนเองโดยเริ่มสอนเด็กหญิงก่อน เพราะสมัยนั้นเด็กหญิงไม่มีโอกาสเรียนหนังสือเหมือนเด็กชายที่สามารถไปเรียนที่วัด สี่หม้อวัย 8 ขวบในฐานะที่เป็นคริสเตียนก็ได้เรียนหนังสือกับแมคคิลวารี่ ต่อมาในพ.ศ.2422 มิสเอ็ดนา โคล (Ms. Edna Cole) และมิสแคมเบล (Ms.Mary Campbell) ได้ขึ้นมา

⁵ “พงศาวดารตระกูล วิชัย” งานเรียบเรียงชีวประวัติตระกูลของสี่หม้อ วิชัย ระบุช่วงเวลาที่เกิดขึ้นคือ 1 กันยายน พ.ศ..2473 เป็นภาษาพื้นเมืองเหนือ และนายถาวร วิชัย บุตรของสี่หม้อได้เรียบเรียงให้เป็นภาษาไทยภาคกลางเมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ..2475

ช่วยดูแลจัดตั้งโรงเรียนที่เชียงใหม่ สี่โหมได้เรียนที่โรงเรียนแห่งนี้ราว 3 ปี จนในพ.ศ.2424 โรงเรียนก็ปิดตัวเองเพราะครูต้องเดินทางไปช่วยงานโรงเรียนที่กรุงเทพฯ ความรู้วิชาหนังสือวัยเด็ก เป็นการเรียนรู้ที่ยังไม่อยู่ในระบบโรงเรียน กล่าวคือน่าจะเป็นวิชาพื้นฐานทั่วไปอย่างคณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์จากแผนที่โลก วิทยาศาสตร์เบื้องต้น หลักคริสตธรรมเบื้องต้น ที่สำคัญคือทักษะการพูด อ่าน เขียนภาษาอังกฤษเบื้องต้น

สี่โหมมีประสบการณ์การเดินทางออกนอกนครเชียงใหม่ ด้วยมารดาสี่โหมในฐานะเป็นแม่มนมได้เดินทางติดตามครอบครัวซิคกลงมากรุงเทพฯ สี่โหมขณะมีอายุเพียง 9 ขวบจึงมีประสบการณ์การเดินทางพำนักในกรุงเทพฯ สี่โหมยังมีโอกาสเริ่มต้นรับผิดชอบการทำงานในโลกธุรกิจด้วยการช่วยงานหนานศรีวิชัย ซึ่งรับผิดชอบการช่วยเหลือธุรกิจป่าไม้ของหมอซิคในตำแหน่งผู้จัดการดูแลแทนหมอซิคทั่วไป ได้ไปตรวจการป่าไม้ทุกที่ทุกตำบลคือในเขตจังหวัดที่นายแพทย์ซิคได้รับอนุญาตสัมปทานทำไม้ขอนสักในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และแพร่ สี่โหมในฐานะผู้ช่วยงานพ่อน่าจะได้ติดตามเดินทางสำรวจป่าไม้ด้วยเช่นกัน และยังได้ทำหน้าที่ ๆ สำคัญ ๆ หลายตำแหน่งเช่นเกี่ยวกับการเงินเป็นต้น ทำให้เขาเรียนรู้ระบบบริหารจัดการธุรกิจ หมอซิคยังได้นำวิทยากรสมัยใหม่แบบตะวันตกเข้ามาใช้ในโรงเลื่อยไม้และงานอุตสาหกรรมเพื่อลดการใช้แรงงานคน (คาร์ล บ็อค, 2550 : 199) สี่โหมจึงรู้จักเครื่องจักรกลที่ใช้ในโรงเลื่อยตลอดจนเครื่องจักรและเครื่องใช้ไฟฟ้าบางชนิดที่หมอซิคสั่งเข้ามาจำหน่ายให้แก่ชาวเมืองเชียงใหม่อีกด้วย

จากประสบการณ์ที่ผ่านมาจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานทำให้สี่โหมในวัย 21 ปี มีความพร้อมสำหรับการเดินทางสู่โลกกว้างข้ามทวีปเพื่อการเรียนรู้ครั้งสำคัญในชีวิต ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2432 สี่โหมและหม่อมซิคกับบุตรในวัยเด็กอีก 3 คน ได้เดินทางล่องเรือจากเชียงใหม่สู่กรุงเทพฯ เพื่อลงเรือเดินสมุทรสู่จุดหมายปลายทางที่เมืองไอ้คแลนด์ ซานฟรานซิสโก รัฐคาลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยไปถึงในราวต้นเดือนกันยายน พ.ศ.2432 หม่อมซิคมีจุดประสงค์หลักเพื่อส่งลูก ๆ ไปเข้าเรียนและฝากอยู่กับญาติและพี่ชายต่างมารดาของหม่อมซิคคือ คอเนเลียส (Mr.Cornelius Bradley) บุตรชายของหมอบรัดเลย์ซึ่งพำนักอยู่ที่นั่น สี่โหมจึงเดินทางออกสู่โลกกว้างผ่านมหาสมุทรทางเรือเดินทะเลมุ่งสู่เมืองซานฟรานซิสโก ทวีปอเมริกาดินแดนต่างทวีปซึ่งอยู่อีกซีกโลกหนึ่งที่แตกต่างกันทั้งพื้นที่ ผู้คนและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การเดินทางครั้งนี้และตลอดช่วงเวลาพำนักในสหรัฐอเมริกาประมาณ 1 ปีเศษ สี่โหมเขียนจดหมายที่คณะมิชชันนารีเรียกว่า “หนังสือฝากสี่โหม 24 ฉบับ” กลับบ้านถึงพ่อแม่และญาติพี่น้องที่เชียงใหม่

2. วิธีการเล่าเรื่องในจดหมายสี่โหม : กรอบคิดแบบวัฒนธรรมตะวันตก

บันทึกประสบการณ์การเดินทางของนักเดินทางและผู้เผยแพร่คริสต์ศาสนาชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มักเป็นการเขียนที่ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เป็นสาระความรู้ต่าง ๆ และความจริงเชิงประสบการณ์ในแง่มุมที่หลากหลายทั้งทางกายภาพและสังคมวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากจดหมายฉบับแรกจากคณะกรรมการมิชชันนารีไปทีเรียนโพ้นทะเลถึงมิชชันนารีที่เดินทางไปปฏิบัติงานในสยามพ.ศ.2398 (ค.ศ.1846) ได้แนะนำว่า “...เราจะรู้สึกยินดีมากถ้าได้รับข่าวจากคุณเดือนละครั้งหรือในช่วงเวลาประมาณนี้.. ควรมีรายละเอียด...ที่แสดงทุก ๆ อย่าง ที่จะทำให้บรรดามิตรสหายของคุณที่นี้กับคริสตจักรโดยส่วนรวมมีความคุ้นเคยกับดินแดนที่มีแสงสว่างริบหรี่แห่งนี้” เรื่องราวบันทึกจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาพสังคมวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ เทคโนโลยี วิทยาการต่าง ๆ รวมทั้งสภาพเศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง เป็นต้น อีกประการหนึ่งที่คนจะการมองโลกแบบตะวันตกมักจะบันทึกเรื่องราวที่คนท้องถิ่นไม่เห็นว่าเป็นสำคัญหรือควรรู้ค่าแก่การบันทึกอย่างละเอียด เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ สภาวะข้าวยากหมากแพง (รัตนพร เศรษฐกุล, 2539)

สี่โหมเขียนหนังสือฝากหรือจดหมายถึงพ่อแม่โดยเป็นการเขียนแบบไม่เป็นทางการ คือเขียนเหมือนจดหมายส่วนตัวโดยทั่ว ๆ ภาษาที่ใช้เหมือนภาษาพูดคุยกันในครอบครัวตามปกติ แต่เนื้อหาในจดหมายมีความหลากหลายตั้งแต่บอกเล่าถึงสารทุกข์สุกดิบ สิ่งที่ได้ประสบพบเจอตลอดการเดินทางตั้งแต่ออกจากเชียงใหม่ผ่านเมืองต่าง ๆ จนไปถึงเมืองไอ้คแลนด์ ประเทศสหรัฐอเมริกา การสี่โหมเดินทางไปกับหม่อมซิค จึงน่าจะได้รับการชี้แนะในเรื่องของการฝึกสังเกตและจดบันทึก

ประกอบกับอุปนิสัยที่เป็นคนใฝ่เรียนรู้ของเขาด้วย ในสมัยนั้นคนล้านนาทั่วไปยังไม่นิยมการเขียนบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เพราะความรู้ในสังคมล้านนาตั้งแต่สมัยดั้งเดิมนั้นเป็นการศึกษาในวัด การเล่าเรียนจะเน้นการท่องจำเนื้อหาจากในตำราและการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ คือถ่ายทอดกันแบบปากต่อปาก จดหมายสีห์ใหม่จึงเป็นกรอบการเล่าเรื่องที่คล้ายกับขนบในการเขียนบันทึกของมิชชันนารีอเมริกันทั้งในด้านเนื้อหาและจำนวนหนังสือเฉลี่ยเดือนละ 2 ฉบับรวม 24 ฉบับในเวลาหนึ่งปีเศษ

3. โลกทัศน์เกี่ยวกับโลกสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 19

นับแต่ทศวรรษ 2410 ที่มิชชันนารีอเมริกันเข้าไปเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสังคมจารีตล้านนาพร้อมกับวิทยาการตะวันตกและสิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่ที่ทำให้ความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เช่น ลูกโลกจำลอง แผนที่ ส่งผลต่อโลกทัศน์ ของคนในสังคมล้านนาที่รับเอาวิถีคิดและการปฏิบัติแบบใหม่ที่เปลี่ยนจากจากศาสนาพุทธไปเข้ารีตเป็นคริสเตียน และเชื่อมั่นในความรู้แบบวิทยาศาสตร์และความเจริญแบบตะวันตก การที่สีห์ใหม่ได้เรียนหนังสือและใกล้ชิดมิชชันนารีจึงได้รับความรู้วิชาการสมัยใหม่ รวมถึงเรื่องราวเกี่ยวกับสหรัฐอเมริกาบ้านเกิดของมิชชันนารี ซึ่งมิชชันนารีย่อมต้องพยายามถ่ายทอดความเป็นบ้านเมืองของตนที่เจริญศิวิไลซ์ เพื่อเป็นการแสดงว่าพวกตนเหนือกว่าคนล้านนา เพราะมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาในล้านนาล้วนมีโลกทัศน์จากวัฒนธรรมและศาสนาของพวกเขา คือโลกทัศน์แบบ “ทวินิยม” (Dualism) ที่แบ่งโลกเป็นสองฝ่ายเท่านั้น คือฝ่ายสว่างของพระเจ้า และฝ่ายมืดบอดของซาตาน (สวอนสัน, 1992) มิชชันนารีมองว่าสังคมล้านนาเป็นสังคมที่มีความเชื่องมง่ายเรื่องเหนือธรรมชาติ อันแสดงถึงความมืดบอด สิ้นหวังและล้าหลัง ดังนั้นมิชชันนารีจึงต้องพยายามนำเสนอความรู้ ความจริงทางวิทยาศาสตร์ และความเจริญของวิทยาการตะวันตกในบ้านเมืองตนเองมาเป็นเครื่องกำจัดความเชื่อผิด ๆ การเดินทางไกลของสีห์ใหม่ครั้งนี้จึงเป็นการที่จะได้สัมผัสและมีประสบการณ์จริงในโลกสมัยใหม่ที่ถูกล้อมหลอมจากมิชชันนารีว่าที่นั่นคือ “ดินแดนของพระเจ้า”

สีห์ใหม่เดินทางไปถึงท่าเรือเมืองซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกาในราวต้นเดือนกันยายน พ.ศ.2432 เป็นช่วงเวลา สหรัฐอเมริกาเพิ่งจะผ่านพ้นช่วงหลังสงครามกลางเมือง (The Civil War ค.ศ.1861-1865/พ.ศ.2404-2408) จึงเป็นช่วงเวลาที่มีการบูรณะฟื้นฟูด้านการเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและด้านเศรษฐกิจของประเทศ ถือเป็นช่วงที่อุตสาหกรรมรุ่งเรืองมากที่สุด เรียกว่ายุคทองของอุตสาหกรรม (พ.ศ.2408-2433/1865-1900) จดหมายสีห์ใหม่ 24 ฉบับจึงเป็นการเขียนที่เกิดขึ้นในท่ามกลางบรรยากาศของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจทั้งในสหรัฐอเมริกาและเป็นช่วงเดียวกับล้านนาในยุคเปลี่ยนผ่านจากสังคมจารีตสู่ความเป็นสมัยใหม่แบบตะวันตก เนื้อหาและความหลากหลายจึงสะท้อนให้เห็นถึงกรอบคิดในด้านต่าง ๆ ของคนเชียงใหม่คนหนึ่งซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองจากโลกเกษตรกรรมไปสัมผัสกับโลกอุตสาหกรรมในดินแดนที่ถือว่าเป็นโลกใหม่ ทำให้เกิดประสบการณ์และการรับรู้ใหม่ซึ่งมีผลต่อโลกทัศน์ของสีห์ใหม่

3.1 อาคารที่สร้างด้วยอิฐหินปูน ถนนที่ราบเรียบ ความสะอาด : บ้านเมืองที่เจริญในทัศนะของสีห์ใหม่

เมื่อสีห์ใหม่ได้พบเห็นและสัมผัสกับเมืองซานฟรานซิสโกและเมืองโอ๊คแลนด์ซึ่งเป็นที่พักผ่อนตลอดระยะเวลาหนึ่งปีเศษ สภาพของบ้านเมืองที่สีห์ใหม่มองเห็น คือเต็มไปด้วยอาคารตึกสูงที่สร้างด้วยอิฐหินปูนในขณะที่บ้านเรือนที่เชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นไม้ไผ่หลังคามุงจาก ส่วนคุ่มเจ้านายก็เป็นไม้สัก จะมีก็แต่วัดวาอารามเท่านั้นที่สร้างด้วยอิฐหินปูน ถนนหนทางที่ปูราบเรียบดูเป็นสะอาดเป็นระเบียบงามตาเทียบไม่ได้กับถนนในกรุงเทพฯ ที่สกปรกเต็มไปด้วยขยะเรี่ยราดหรือถนนในเชียงใหม่ที่มีน้ำท่วมและเอะเประอะเปื้อน และในเมืองยังมีสวนสาธารณะทำให้สีห์ใหม่รู้สึกว่ “แซน แฟนซิสโก เป็นเมืองใหญ่ เป็นเมืองงาม อันนี้ที่ออกแลนด์ที่เราอยู่ก็เป็นเมืองใหญ่เมืองงามเหมือนกัน ถนนหนทางก็กว้างขวางงามดี สะอาด ผ่องใสสายตา ทุกถนนเป็นตึกทั้งมวล” (หนังสือฝากสีห์ใหม่ใบที่ 3) สีห์ใหม่มองว่าตึกที่สร้างด้วยอิฐหินปูนและถนนที่ปูราบเรียบนั้นคือลักษณะทางกายภาพของเมืองสมัยใหม่ที่แสดงถึงความเจริญ โดยเฉพาะความสะอาดที่สีห์ใหม่ น่าจะได้รับการปลูกฝังจากการที่เข้าไปอยู่กับครอบครัวหมอสึก มิชชันนารีมองว่าความสะอาดแสดงถึงการเป็นผู้เจริญ “ศิริไลซ์” ดังเช่นมิสซิสแมตตูน (Mrs.Mattoon)

มิชชันนารีอเมริกันที่เคยประจำอยู่กรุงเทพฯ ได้บันทึกว่า “...พวกเราได้เข้าเยี่ยมบ้านพักของเหล่าสตรีฝ่ายใน บ้านเหล่านี้ไม่ใช่บ้านที่สะอาด สวยงาม น่าอยู่ตามที่คนของคริสตศาสนิกชนที่มีสติปัญญา” (Matton, 2557)

สีโหมยังให้ความสนใจกับวิธีการและสิ่งทีนำมาใช้ก่อสร้างตึก เขาสังเกตและอธิบายอย่างละเอียดล่อถึงลักษณะตั้งแต่ประตู ไม้กระดานปูพื้น เสา บันได และสิ่งทีนำมาใช้สร้างทีมีทั้งไม้ หิน ดินจี้หรืออิฐ เหล็กและและยังเปรียบเทียบว่าหินบางอย่างก็คล้ายกับหินทีมีทีเชียงใหม่ แสดงถึงการถ่ายทอดของผูมีความรู้และคุ่นเคยกับงานช่างก่อสร้างอย่างชัดเจน

“อันนี้ ใครที่พ่อแม่ได้ทันในตึกนี้แท้ๆ ตึกนี้ อันทีเป็นไม้ก็มิแต่แป้นพื้นกับประตูเท่านั้น นอกนันเป็นแต่เหล็กกับหินกับดินจี้ ทางลุ่มนันเป็นเสาเหล็กทั้งมวลใหญ่เท่าเสาวิหารวัดเมืองสาต ทางนันนันประดับด้วยแผ่นหินขาว แม้ขันใดก็เป็เหล็กทั้งมวล แป้นขันไดนันก็เป็หินขาว ต้องขันใดก็เอาหินเข้าติด หินทีเขาเอาใส่นี้ เป็หินคล้ายกับหินทีโป่งตะกอน แต่แข็งกว่านันเขาเอามาเป็นแผ่นใหญ่หนาสองนิ้ว ลางทีกว้างสี่ห้าคอก เขาเอาไหนดมาบรู้ เขาเอามาปิดล้อมเหมือนแผ่นแก้วฉันนัน” (หนังสือฝากสีโหมใบที 17)

อาจกล่าวได้ว่าสีโหมคิดว่าประสบการณ์นันน่าจะเป็นประโยชน์กับงานก่อสร้างในเมืองเชียงใหม่ เพราะในช่วงเวลานันหมอซึกเป็นผู้ทีมีบทบาทสำคัญในด้านการก่อสร้างพื้นฐานในเมืองเชียงใหม่ อาทิ สะพานไม้สักข้ามน้ำปิงบริเวณหน้าวัดเกตการาม รวมทั้งการรับผิดชอบดูแลงานก่อสร้างของมิชชันนารี เช่น โรงเรียนสตรี บ้านพักมิชชันนารี เป็นต้น (Mc Gilvary, 2001) สีโหมและบิดาในฐานะทีอยู่ใกล้ชิดและทำงานกับหมอซึก น่าจะเห็นว่าเขาจะได้ใช้ประสบการณ์นีทำงานก่อสร้างอาคารตึกงามทีแข็งแรงดูทันสมัยงามตาและแสดงออกถึงความสำเร็จของเมืองเชียงใหม่

แม้สีโหมจะเห็นว่าเมืองชานพรานซิสโกเต็มไปดด้วยอาคารตึกงามสูง ๆ แสดงถึงความสำเร็จ แต่เขาก็คิดว่านันคือสิ่งทีดูไม่ฉลาดทีต้องสร้างให้สูงเกิดความจำเป็นขนาดนัน ไม่เหมือนกับคนเชียงใหม่ทีดำเนินทางสายกลาง (สิทธิ์ บุตรอินทร์, 2534) รู้จักความพอดี พออยู่พอกิน “อันนี้ ข้างตึงว่าเขาง่าวล้าไป บ่เหมือนชาวเรา บ่เยื่ออะสังนักหนา ก็พออยู่พอกิน” (หนังสือฝากสีโหมใบที 17) สะท้อนให้เห็นว่าสีโหมมองด้วยสายตาของคนเชียงใหม่ทีไม่ใช่อสังคเมืองทีแออัด พื้นที่ทีมีมากมายในขณะที่ในเมืองชานพรานเวลานันมีการอพยพของผู้คนเข้ามา มาก ทำให้ทีดินในเมืองมีราคาแพงจึงจำเป็นต้องสร้างตึกสูงเพื่อให้ใช้ประโยชน์คุ้มค่ากับการลงทุนและการใช้พื้นที่ให้มากที่สุด อีกประการหนึ่งก็คือสีโหมเห็นว่าการเป็นสังคเมืองนันแม้จะดูว่าเจริญทันสมัยแต่ก็แออัดจนไม่น่าอยู่อาศัย “ไปแอ่วเวียงแล้วบ่ม่วน ได้เห็นคนทุกเชื้อชาติทุกภาษา ได้เห็นคนมั่งมีเศรษฐีและคนทุกชั้นจนก็น่าสังแซแท้ ๆ ทีเมืองนันมีความสุขก็นัก คนทุกซึกก็นัก” (หนังสือฝากสีโหมใบที 19) น่าจะทำให้สีโหมย้อนกลับมามองว่าแม้เมืองเชียงใหม่อาจยังดูไม่เจริญด้วยวัตถุตึกงามแต่ก็มีความสุขกว่าสังคเมืองทีเจริญ อันเป็ลักษณะของ คนในสังคมจาริตทีชอบความเป็นอยูทีในสังคไม่แออัด

สิ่งทีน่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ การทีสีโหมได้สัมผัสกับความสำเร็จของสังคเมืองสมัยใหม่ ซึ่งสิ่งนีเป็สิ่งทีมิชชันนารีพยายามสร้างมโนทัศน์ให้คนล้านนาเห็นว่าบ้านเมืองของพวกเขาเป็บ้านเมืองทีเจริญไปด้วยวิทยาการ สิ่งประดิษฐ์ เทคโนโลยีสมัยใหม่อันเป็ “พระพรจากพระเจ้า” ใน “แผ่นดินของพระเจ้า” ซึ่งหลายครั้งทีสีโหมก็ดูว่าจะรู้สึกเช่นนั้น เมื่อครั้งทีเขาไปเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์แล้วเห็นภาพวาดเสมือนจริงทีแสดงประวัติศาสตร์การสู้รบในสงครามกลางเมืองของสหรัฐอเมริกา สีโหมถึงกับบอกว่า “ปัญญาแลสิมือเขาเขียน เหลือปัญญามนุษย์” (หนังสือฝากสีโหมใบที 8) หรือเมื่อได้ไปเห็นเครื่องจักรขนาดใหญ่ในโรงงานอุตสาหกรรม สีโหมกล่าวว่า “ดูเหมือนทีจักเหลือกำลังมนุษย์” (หนังสือฝากสีโหมใบที 5) ด้วยหลักความเชื่อของคริสเตียนทีกล่าวว่าพระเจ้าเป็นผู้ทรงสร้างนัน สีโหมก็มีความเชื่อและศรัทธาต่อพระเจ้าเช่นเดียวกับคริสตชน แต่ด้วยโลกทัศน์แบบ “ทวินิยม” ทีมิชชันนารีมองว่าผู้ทีไม่ได้นับถือพระเจ้าเช่นตนนันเป็คนมีคอบอดล้าหลัง สีโหมน่าจะไมยอมรับในวิคิดทีสุดโต่งนี้ เขาคิดว้างัยสำคัญทีทำให้เกิดความเจริญนันก็คือ “ปัญญาของมนุษย์” แม้เมืองนันจะมีใช้แผ่นดินทีมีคนนับถือพระเจ้า ก็มี

ความเจริญเช่นกัน ดังเช่นเมื่อสี่โหม้แวะพัก 4 วันที่เมืองโยโกฮาม่า ประเทศญี่ปุ่นเพื่อเปลี่ยนเรือเดินสมุทรลำใหญ่ในการเดินทางต่อมายังสหรัฐอเมริกา เขามีโอกาสเที่ยวชมสภาพบ้านเมือง ได้เห็นตึกกรม ถนนหนทางและสิ่งประดิษฐ์ทันสมัยหลายอย่าง เขาเล่าว่า “ได้เห็นของดีหลายอย่าง ด้วยชาวญี่ปุ่นเป็นคนมีปัญญาดี” (หนังสือฝากสี่โหม้ใบที่ 2) ซึ่งทัศนะแบบนี้คือโลกทัศน์แบบมนุษยนิยม (Humanism) ที่ถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เป็นมาตรฐาน เป็นผู้กำหนดทุกอย่างด้วยความรู้ ความคิดและคุณธรรมในตัวเอง อันเป็นโลกทัศน์พื้นฐานของคนลัทธิที่แม้จะมีรากฐานมาจากพุทธศาสนาที่ว่า “มนุษย์เป็นผู้ทำกรรม และรับผิดชอบต่อผลการกระทำ” แต่ก็เป็นปรัชญาที่ทำให้สี่โหม้ซึ่งแม้จะมีใช้พุทธศาสนิกชน แต่ก็เป็นจิตวิญญาณลัทธิที่ได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดจากการเรียนรู้ทางสังคม (สิทธิ์ บุตรอินทร์, 2522)

3.2 ตลาดสินค้า เครื่องจักร โรงงานอุตสาหกรรม : โลกเศรษฐกิจสมัยใหม่ในทัศนะสี่โหม้

การเข้ามาทำธุรกิจของชาติตะวันตกและการเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีอเมริกันซึ่งมาพร้อมกับวัฒนธรรมตะวันตกและความเจริญต่าง ๆ สู่ลัทธิ รวบรวมทั้งระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่เปลี่ยนจากเศรษฐกิจในระบบเกษตรกรรมแบบพออยู่พอกินไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อการค้า โดยกลุ่มคนที่ได้รับผลของการเปลี่ยนแปลงนี้ในลำดับแรกคือกลุ่มเจ้านายและขุนนางกับกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์ (เนื้ออ่อน ขวัญทองเขียว, 2553) เศรษฐกิจแบบใหม่ส่งผลต่อชนชั้นกลางให้มีความรู้สึกนึกคิดที่มุ่งที่จะเรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่รวมถึงการปรับตัวเพื่อมีโอกาสเข้าทำงานกับชาติตะวันตก

ครอบครัวของสี่โหม้ นับว่าเป็นชนชั้นกลางในสังคมเชียงใหม่ที่มีโอกาสยกระดับฐานะตนเอง ทั้งในฐานะที่เป็นคนพื้นเมืองที่เข้ารีตและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นคนภายใต้อุปถัมภ์ของหมอซึก หนานศรีวิชัยและสี่โหม้จึงมีโอกาสร่วมค้าและทำงานกับหมอซึก ทำให้สี่โหม้มีมุมมองของคนในโลกสังคมอุตสาหกรรมที่ให้ความสนใจกับประสิทธิภาพการผลิต ดังจะเห็นได้จาก การที่สี่โหม้ให้ความสนใจในการไปเที่ยวชมการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่หลายแห่ง เช่น ไปดูอุโมงค์เรือและโรงงานอุตสาหกรรมเหล็กที่ใช้เครื่องจักรต่าง ๆ ในการผลิตเหล็กและทองเหลืองที่ต้องทำการรีด กลิ้งและเจาะเหล็กที่ทำให้การทำงานดูง่ายเหมือนว่าเหล็กเป็นแผ่นขี้ผึ้ง “พ่อเขาทำงานเหมือนขี้ผึ้ง” (หนังสือฝากสี่โหม้ใบที่ 5) แม้เขาจะเคยเห็นเครื่องจักรที่กรุงเทพฯ หรือที่เชียงใหม่ซึ่งหมอซึกเริ่มนำเข้าไปนั้นก็เทียบกันไม่ได้ “แต่ก่อนได้เห็นอยู่แลเครื่องจักรที่บางกอกก็ว่าใหญ่เต็มทีแล้ว เดียวนี้ได้เห็นที่ต้นเค้า มีแท้ ๆ ซ้ำใหญ่กว่าบางกอกหลายเท่า เหล็กที่จักพรรณมาบอกเล่าได้ เครื่องจักรที่เชียงใหม่เหมือนของเล่นบ่ตาย” (หนังสือฝากสี่โหม้ใบที่ 5) สี่โหม้คงมองเห็นภาพว่าถ้าเชียงใหม่มีเครื่องจักรเช่นนี้บ้างจะทำให้การทำงานในอุตสาหกรรมของหมอซึกง่ายและมีประสิทธิภาพมากขึ้นหลายเท่าตัว และทำให้อุตสาหกรรมในเมืองเชียงใหม่ได้พัฒนาก้าวไปอีกขั้นหนึ่งด้วย

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นยุคทองของอุตสาหกรรมของสหรัฐอเมริกาที่มีการพัฒนาและขยายตัวทั้งด้านเศรษฐกิจ การคมนาคมขนส่งรวมทั้งพัฒนาการทางเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ซึ่งมีผลต่อการเติบโตของอุตสาหกรรม เกิดการผลิตสินค้าเข้าสู่ตลาดที่ละมาก ๆ และต้องมีตลาดเพื่อเป็นแหล่งระบายสินค้า สี่โหม้ได้ไปตลาดซึ่งเป็นอาคารที่เต็มไปด้วยร้านรวงขายสินค้านานาชนิด ดึกไหนขายอะไรก็จะมีหลายร้านขายเหมือนกันทั้งดึก “ถ้าคนใดขายเสื้อขายเดี่ยว (กางเกง) ก็มีแต่เสื้อมีแต่เดี่ยวเต็มตึกนั้น ถ้าขายเกิบ (รองเท้า) ก็ขายเหมือนกัน” (หนังสือฝากสี่โหม้ใบที่ 18) การไปเที่ยวชมตลาดนี้ สี่โหม้ยังได้พรรณนาถึงสินค้าจำพวกผ้าไหมแพรพรรณต่าง ๆ รวมทั้งเครื่องประดับ เครื่องเงินที่เป็นของมาจากยุโรป จนอยากให้เจ้านายทางเหนือได้มาดูนาฬิกาเรือนเงิน เรือนทอง “ไค้หื้อเจ้านายเมืองเหนือเชียงใหม่ไปหัน นาละกาเงิน นาละกาคำ.ที่เมืองอเมริกานั้นแฟนใช้พลอย ใช้เงิน ใช้คำ ใช้ไหม ใช้แพร ใช้แต่ของดี ๆ ทั้งนั้น” (หนังสือฝากสี่โหม้ใบที่ 18) เพราะเจ้านายทางเหนือนิยมของประดับตกแต่งที่มาจากยุโรป สอดคล้องกับบันทึกของคาร์ล บ็อคเมื่อครั้งเดินทางไปเชียงใหม่และได้เข้าเฝ้าเจ้าอินทวิชชนนท์เจ้าหลวงเชียงใหม่ที่คุ้มว่า “บางส่วนก็แต่งด้วยเครื่องเรือนแบบยุโรป” (คาร์ล บ็อค, 2550) สี่โหม้จึงมองไปถึงว่าถ้าหมอซึกสั่งสินค้าเหล่านี้เข้ามาในเชียงใหม่คงเป็นที่สนใจของเจ้าทางเหนือเป็นแน่แท้ เพราะช่วงเวลานั้นนอกจากหมอซึกจะเป็นแพทย์แล้ว ยังสั่งสินค้าแปลกใหม่ทันสมัยจากยุโรปมาขายให้กับเจ้านายที่กรุงเทพฯ และเจ้าหลวงเชียงใหม่ด้วย

และต่อมาหมอซึกก็ก้าวขึ้นไปเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาในเชียงใหม่ (Sarah Cheek) สี่โหม้จึงคุ้นเคยกับสินค้าเหล่านี้และอยากให้เชียงใหม่มีตลาดขายสินค้าแบบนี้บ้างเพราะคงมีเจ้านายทางเหนือเป็นลูกค้ารายใหญ่ สะท้อนถึงวิถีคิดของคนที่จะอยู่ในโลกอุตสาหกรรมและโลกธุรกิจในอนาคตที่กำลังมาถึง

4. โลกทัศน์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

4.1 สี่โหม้ “พ่อเลี้ยงป่าไม้”: การทำงานและการใช้ชีวิตแบบวิถีคริสเตียน

สี่โหม้กลับมาถึงเชียงใหม่ในราวเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2433 และยังสามารถเข้าทำงานป่าไม้กับหมอซึกอีกทั้งได้ร่วมกันทำการค้าข้างควบคู่ไปด้วย ต่อมาในพ.ศ.2438 หมอซึกล้มป่วยและเสียชีวิตลง บันทึกลงพงศาวดารตระกูลวิชัยระบุว่าในปีถัดมาหลังการเสียชีวิตของหมอซึก สี่โหม้ได้ทำธุรกิจสัมปทานป่าไม้โดย “เอาช่างของหมอซึก 8 เชือกไปทำการตัดฟันลากไม้ขนส่งที่ห้วยปางหม่อม ในตำบลเมืองออนชายให้ห้างบอมเบย์เบอร์มา” สี่โหม้ยังทำป่าไม้ที่เมืองจาวซึ่งน่าจะเป็นพื้นที่สัมปทานของสี่โหม้ การทำป่าไม้ของสี่โหม้ น่าจะส่งผลให้เขามีฐานะมั่นคงจนก้าวมาเป็น “พ่อเลี้ยงป่าไม้” และสามารถสละกำลังทรัพย์และกำลังกายเพื่องานศาสนาไปด้วย ดังจะเห็นได้จากบันทึกตอนหนึ่งของฟรีแมน (Rev.Jhon H. Freeman) มิชชันนารีผู้เดินทางมาตรวจงานศาสนาในดินแดนแถบนี้ได้กล่าวว่า “สี่โหม้ยังเป็นผู้อาวุโสในคริสตจักรเชียงใหม่ เป็นพ่อค้าไม้ส่งออก บางทีน่าจะเป็นบุรุษฐานะดีที่สุดในโบสถ์ท้องถิ่น...และยังเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนสอนศาสนาวันอาทิตย์ เขายังได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการศิษยาภิบาลที่ดูแลและสนับสนุนโรงเรียนคริสเตียนชุมชน” (Freeman, 1910) สิ่งนี้แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของสี่โหม้ที่อุทิศตนทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์เพื่อศาสนกิจตามวิถีของคริสตชนที่ดีที่มีความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อพระเจ้า การที่เขาทำป่าไม้จนมีความมั่นคงในฐานะ สี่โหม้จึงเป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลือกิจกรรมทางศาสนาและโรงเรียนคริสเตียนชุมชนด้วย สิ่งนี้เชื่อแน่ว่าสี่โหม้ได้เห็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัวแมคคิกลารีผู้ให้การอบรมสั่งสอนสี่โหม้ตั้งแต่วัยเด็ก ความเคารพและศรัทธาของสี่โหม้และคนล้าหน้าที่มีต่อแมคคิกลารี ทำให้แมคคิกลารีได้รับการยกย่องให้เกียรติเรียกว่า “พ่อครูหลวง และแม่ครูหลวง”

บันทึกพงศาวดารสี่โหม้ระบุว่า ในพ.ศ.2447 เวลานั้นมีช้างเหลืออยู่ 2 เชือกจึงได้พาไปตัดฟันชักลากไม้เคียน ไม้ยมที่ป่าแม่จัด แต่ครั้งนี้ป่าไม้มาเพื่อปลูกบ้านหลังใหม่ที่บ้านสันป่าข่อย บริเวณทางด้านใต้ของโบสถ์คริสตจักรที่ 1 ริมฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง และได้ขายช้างทั้งสองเชือกอันเป็นการเลิกทำธุรกิจสัมปทานป่าไม้ป็นันและมาซื้อที่นาเพื่อทำนาขายข้าว การที่สี่โหม้เลิกทำป่าไม้ น่าจะมีเหตุผลสำคัญ 2 ประการ ประการแรกคือเมื่อรัฐบาลสยามจัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นที่เชียงใหม่ในพ.ศ.2439 ต่อมาในช่วงพ.ศ.2440-2443 รัฐบาลได้ออนกรรมสิทธิ์พื้นที่และการทำสัมปทานป่าไม้จากเจ้าเมืองต่าง ๆ ให้เป็นสมบัติของแผ่นดินเพื่อรัฐบาลเข้าป่าดำเนินการทำไม้สักเอง ส่งผลให้รายได้ของผู้ทำป่าไม้ลดลงในขณะที่การทำป่าไม้มีต้นทุนมาก สี่โหม้คงคิดคำนวณว่าอาจไม่คุ้ม จึงตัดสินใจเลิกทำป่าไม้ เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือในเดือนเมษายน พ.ศ.2446 คริสตจักรเชียงใหม่ได้มีการจัดกิจกรรมการชุมนุมทางศาสนาของครั้งใหญ่ มีการวางแผนและจัดประชุมครั้งแรกที่เชียงใหม่เป็นเวลาถึง 4 วันเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในแนวคิดและวิถีปฏิบัติทางศาสนา มีคริสเตียนทั้งจากคริสตจักรในเมืองเชียงใหม่และจากชนบทเข้าร่วมประมาณ 900 คนและจัดอีกครั้งในปีต่อมาที่เชียงใหม่โดยมีคริสเตียนเข้าร่วมประมาณ 1,000 คน (ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 2550) ด้วยบรรยากาศดังกล่าวจึงเป็นการปลูกเร้าและตอกย้ำให้คริสเตียนพื้นเมืองเกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นในชีวิตคริสเตียน และยังเป็นการสร้างอัตลักษณ์และความรู้สึกร่วมของชุมชนคริสเตียนท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นการให้โอกาสคริสเตียนพื้นเมืองได้มีส่วนเข้ามากำหนดวิถีชีวิตของคริสตจักรท้องถิ่นมากขึ้นด้วย (สวนอนัน, อ้างในประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 2550) และคงเป็นเพราะเหตุนี้เองที่ทำให้ในปีต่อมาสี่โหม้จึงผันตัวเองจาก “พ่อเลี้ยงป่าไม้” สู่ “ศาสนาจารย์” ของคริสตจักร

4.2 “บ้านสันป่าข่อย”: ภาพสะท้อนศักยภาพความเป็นผู้นำของคริสเตียนชาวพื้นเมือง

สีโหม้เล็กทำป่าไม้ในพ.ศ.2447 เขาได้ขายบ้านอยู่อาศัยที่บ้านแม่ข่า ฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิงซึ่งเป็นบริเวณที่เคยอาศัยตั้งแต่สมัยอยู่กับครอบครัวหมอซึก ส่วนบ้านหลังใหญ่ของหมอซึกหลังจากที่หมอซึกเสียชีวิต บ้านก็ตกไปเป็นกรรมสิทธิ์ของ หลุยส์ เลียวโนเวนส์สหายหมอซึกซึ่งต่อมากลายเป็นคู่แข่งทางการค้า ต่อมาเจ้าแก้วนวรรฐ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 9 ก็ได้ครอบครองเป็นคหบดีเจ้าแก้วนวรรฐ สีโหม้บันทึกในพงศาวดารตระกูลวิชัยว่า “เวลาที่ทำงานป่าไม้ที่เมืองงาวนั้น บ้านเรือนตั้งอยู่ ฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิงที่ข้างคหบดีเจ้าหลวงเดี๋ยวนี... ได้ขายบ้านให้เจ้าหลวงเชียงใหม่ และได้มาซื้อเอาบ้านฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิงได้ โรงสวดที่บ้านสันป่าข่อย” และได้สร้างบ้านหลังใหม่ “บ้านสันป่าข่อย” ขึ้นบริเวณที่ดินหลังบ้านที่มาซื้อไว้ ฟรีแมนได้บรรยายเกี่ยวกับบ้านสีโหม้หลังนี้ว่า “เขาเป็นเจ้าของบ้านที่อยู่สบายที่สุด สร้างตามแบบตะวันตกที่ปรับพื้นที่ใช้สอยให้เข้ากับการใช้ งานในท้องถิ่น” (Freeman, 1910) บ้านสันป่าข่อยเป็นบ้านใหญ่โตและดูโดดเด่นในย่านนั้นซึ่งเป็นชุมชนคริสเตียน และอยู่ไม่ไกลจากโบสถ์คริสต์จักรที่หนึ่งเชียงใหม่ซึ่งเป็นโบสถ์ศูนย์กลางของคริสตจักรภาคเหนือ

สีโหม้อาจต้องการแสดงว่า “บ้านสันป่าข่อย” ที่ดูทันสมัยโอ้อ่าในย่านสำคัญของชุมชนคริสเตียนนี้ คือภาพของความ มั่นคงในฐานะทางเศรษฐกิจเป็นที่พึ่งพาของคริสเตียนท้องถิ่นและช่วยเหลือกิจกรรมศาสนาได้ และยังทำให้ชวนคิดว่าเขา ต้องการเทียบเคียงกับบ้านของมิชชันนารีเพื่อแสดงถึงศักยภาพของเขาในฐานะ “ศาสนาจารย์พื้นเมือง” เหตุผลที่น่าจะ สนับสนุนข้อสันนิษฐานนี้คือ สีโหม้ต้องการปูพื้นฐานไปสู่ความเป็นผู้นำคริสเตียนพื้นเมืองที่มีศักยภาพไม่แพ้มิชชันนารี ดังนั้น บ้านสันป่าข่อยนอกจากเป็นบ้านพักอาศัยของครอบครัวสีโหม้กับแม่วรรณาและบุตรชายหญิงทั้ง 9 คนแล้ว ยังใช้เป็น สถานที่ปฏิบัติพันธกิจคริสเตียนด้วยตามรูปแบบของงานเผยแพร่ศาสนาผ่านสถาบันที่สำคัญ 3 อย่าง (ศิริพันธ์ นันสุนานนท์, 2547) คือ 1) สถาบันการศึกษาโดยใช้พื้นที่บางส่วนของบ้านเปิดเป็นโรงเรียนสอนหนังสือใช้ชื่อว่า “โรงเรียนพัฒนา” สอนทั้ง นักเรียนชายหญิงตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา 1-4 โดยมีบุตรชายหญิงของสีโหม้เป็นครูผู้สอน (จินดา สิงหนตร, 2522) เด็กคนไหน ไม่มีเงินเรียน ก็จะได้รับการอุปการะช่วยเหลือด้านการศึกษา รวมทั้งหาเสื้อผ้าให้ เพื่อให้เด็กมีโอกาสเรียนและได้รับการสั่งสอน ให้มีระเบียบวินัยที่ดี 2) สถาบันสังคมสงเคราะห์ บางครั้งมีคริสเตียนจากชนบททางไกลมาเสียชีวิตที่โรงพยาบาลในเมือง เชียงใหม่ มีเพียงภรรยาและลูกที่ต้องรับภาระตามลำพัง บ้านสันป่าข่อยถูกใช้เป็นสถานที่จัดงานมัสการพระเจ้าตามพิธีกรรม ทางศาสนาและเป็นผู้ช่วยจัดการดูแลเรื่องสุสานที่ฝังให้อีกด้วย และ 3) สถาบันศาสนา ที่ใช้จัดกิจกรรมทางศาสนาในการพบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน (Kenneth E. Well, 1942) และยังเป็นสถานที่ใช้รับรองมิชชันนารีที่เข้ามาเยี่ยมเยียนคริสตจักรด้วย เจริญ วิชัย บุตรชายสีโหม้ให้ภาพเกี่ยวกับบ้านสันป่าข่อยว่า

“บ้านของเราอยู่ห่างจากคริสตจักรที่หนึ่งประมาณ 300 หลา บ้านของเราเป็นศูนย์กลางรับรอง แยกคือผู้มาเยี่ยมและผู้รับเชิญในวันอาทิตย์...คริสตศาสนิกชนที่มาร่วมการการนมัสการในเวียง คือคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ ก็ไปรับประทานอาหารกลางวันที่บ้านของผม โดยค่าเชิญของคุณ พ่อ โดยมากมาจากหมู่บ้านไกล ๆ อาทิตย์ละไม่ต่ำกว่า 50 คนเสมอ” (เจริญ วิชัย, 2511)

ในพ.ศ.2454 สีโหม้ในวัย 43 ปีได้รับแต่งตั้งให้เป็น “ศิษยาภิบาล” คนที่ 3 ของคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ต่อจากศิษยาภิบาลคนที่ 2 คือศาสนาจารย์ปัญญา ไชยวัฒน์ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่พ.ศ.2439-2454 เป็นเวลา 15 ปี ปัญญา ไชยวัฒน์ยังมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติคือน้าชายของสีโหม้ด้วย เขาเป็นผู้ที่เคยติดตามแมคกิลวารีไปทำการประกาศศาสนาตามที่ต่าง ๆ หลายปีจนได้รับการสถาปนาเป็นศาสนาจารย์และศิษยาภิบาลคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ จึงได้รับความรู้และประสบการณ์ที่หล่อหลอมจากแมคกิลวารีมากพอสมควร (ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 1892) และในปีเดียวกันนี้ แมคกิลวารี มิชชันนารีคนแรกผู้บุกเบิกพันธกิจคริสตศาสนาในล้านนาและเป็นมิชชันนารีผู้อาวุโสที่สุดได้เสียชีวิตลง

ไม่มีข้อมูลที่แน่ชัดว่าการนำคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ช่วงที่สีโหม้เข้ามารับตำแหน่งในช่วงแรก ๆ นั้นเป็นอย่างไร เข้าใจว่าสีโหม้ น่าจะมีแนวคิดในการบริหารดูแลต่างกับคริสตจักรเมืองเหนือแห่งอื่น ๆ กล่าวคือตั้งแต่คริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่เริ่มก่อตั้งในเดือนเมษายน พ.ศ.2411 และชุมชนคริสเตียนก็มีการขยายออกไปตามชนบทต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกล สถานภาพของมิชชันนารีมักเป็นผู้อุปถัมภ์และผู้นำของคริสตชนพื้นเมือง มิชชันนารีมักจะฝึกผู้นำพื้นเมืองให้เป็นเพียงผู้ทำงานช่วยในการประกาศแต่ไม่ได้ฝึกให้เป็นผู้นำที่สามารถบริหารจัดการและดูแลคริสตชนท้องถิ่นของตนเอง ยังต้องอยู่ภายใต้การดูแลของมิชชันนารี เมื่อสีโหม้เข้ามาเป็นศิษยาภิบาลของคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางของคริสตจักรเมืองเหนือ จากปัจจัยที่เป็นลักษณะของสีโหม้หลายประการ อาทิ ประสบการณ์การทำงานในระบบตะวันตกทำให้มีวิธีการ ทักษะและวิสัยทัศน์ในการทำงานศาสนาที่มีระบบบริหารจัดการแบบตะวันตก (เช่นบันทึกการประชุม ซึ่งคนพื้นเมืองมักไม่คุ้นเคย) และยังมีสายสัมพันธ์อันดีกับคนท้องถิ่นทำให้สีโหม้มีคุณสมบัติโดดเด่นกว่าผู้นำพื้นเมืองคนอื่นในเวลานั้น เขาจึงเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการที่ผู้นำต้องเรียนรู้และบริหารจัดการเอง เพื่อให้ความคิดทางคริสต์ศาสนาที่ผสมผสานอย่างเหมาะสมกับสภาพสังคมประเพณีท้องถิ่นเพื่อเป็นศาสนาของชนในชาติ ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งที่มิชชันนารีมักมองข้ามด้วยพื้นฐานทัศนคติลว่าคนพื้นเมืองยังไม่พร้อมและไม่มีศักยภาพเพียงพอ จึงควรต้องอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของมิชชันนารี

สีโหม้ น่าจะมีความคิดนี้มาตั้งแต่เริ่มสร้างบ้านสันป่าข่อย จนกระทั่งพ.ศ.2466 สีโหม้มีความพยายามในการเคลื่อนไหวของคริสตศาสนิกชนพื้นเมือง อันเป็นการแสดงถึงความปรารถนาจะมีส่วนร่วมในพันธกิจคริสตจักรที่สามารถช่วยเหลือตนเองปกครองตนเองและประกาศด้วยตนเอง การรณรงค์ดังกล่าวอ้างเหตุว่านับแต่มิชชันนารีเข้ามาวางรากฐานและเป็นผู้เลี้ยงดูคริสตจักรในล้านนานานถึง 50 ปี จึงสมควรแยกออกมารับผิดชอบตนเองได้ “การที่จะให้พ่อแม่เลี้ยงดูต่อไปจนแก่เฒ่านั้นก็เป็นการยากและเป็นการผิดธรรมดาและเป็นการไม่สมควรยิ่ง” (ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 2527) จึงควรจัดตั้งคริสตจักรอิสระภายใต้การรับผิดชอบของคริสตชนพื้นเมืองเอง ซึ่งแนวคิดนี้ทางคณะมิชชันจากต่างประเทศพยายามสนับสนุนให้เกิดขึ้นตั้งแต่พ.ศ. 2436 แต่ยังไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะมิชชันนารีและคนท้องถิ่นมองว่าคนท้องถิ่นไม่พร้อมที่จะดูแลตัวเอง สีโหม้ได้ชักชวนญาติสนิท 4 คนคือศาสนาจารย์ปัญญา ไชยวัฒน์ผู้เป็นน้ำ ครูคำอ้าย ไชยวัฒน์ผู้เป็นน้องชายภรรยา นายคำตัน ไชยวัฒน์ผู้เป็นญาติและนายเจริญ วิชัย บุตรชาย ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาและมีบทบาทในโรงเรียนของมิชชันและสำนักสอนศาสนา ศาสตร์ด้วย จึงนับเป็นบทบาทสำคัญของปัญญาชนที่ต้องการสร้างระบบคริสตจักรที่เป็นของคนท้องถิ่น และยังปลูกเร้าให้คริสตชนในล้านนาหันมาพึ่งตนเองกันด้วย (ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 2550) แต่ความพยายามนี้ยังไม่ได้ผลเพราะเป็นแนวคิดใหม่ที่คนท้องถิ่นยังไม่พร้อมในการเปลี่ยนแปลง และยังมีแหล่งข้อมูลว่าเป็นเพราะการเคลื่อนไหวนี้มาจากบุคคลจาก 2 ตระกูลจึงเกรงว่าจะเป็นการรวบอำนาจงานคริสตจักร แต่อย่างไรก็ตามการสร้างคริสตจักรของคนท้องถิ่นก็สำเร็จในเวลาต่อมาคือในพ.ศ. 2477 ที่การประชุมประจำปีของคณะกรรมการได้มองเห็นความสำคัญที่สถาปนาคริสตจักรที่เป็นของชนชาวไทยมากขึ้น เพื่อให้เป็น “คริสตจักรแบบพื้นเมือง” โดยมีการจัดตั้ง “สยามคริสตสภา” และได้พัฒนาเป็น สภาคริสตจักรในประเทศไทยในปัจจุบัน (ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 2527)

บทสรุป

โลกทัศน์ของสีโหม้ในวัยหนุ่มที่สะท้อนในหนังสือฝากสีโหม้หรือจดหมาย 24 ฉบับนั้น ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงสำคัญของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมจารีตล้านนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ประกอบกับช่วงที่สีโหม้เดินทางไปสหรัฐอเมริกานั้นก็เป็นเวลาของยุคทองของอุตสาหกรรม สีโหม้ในฐานะที่เป็นคนใกล้ชิดกับครอบครัวหมอซึก และเป็นชนชั้นกลางที่ได้ทำงานและร่วมหุ้นการค้ากับหมอซึกซึ่งเป็นผู้ที่กว้างขวางและมีอิทธิพลในระดับชนชั้นนำของเชียงใหม่กว่าได้ สีโหม้และครอบครัวจึงมีโอกาสทางหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพดีกว่าคนอื่น ดังนั้นเมื่อเขามีโอกาสไปเห็นโลกใหม่ในสหรัฐอเมริกา เขาจึงให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องของความเป็นเมืองสมัยใหม่ โดยเฉพาะเรื่องของเทคโนโลยีการก่อสร้างตึกอาคาร ถนนหนทาง เพราะนั่นเป็นสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ในอาชีพการก่อสร้างของบิดาและของเขา อีกทั้งยังมีส่วนพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้มีความ

เจริญศิริวิไลซ์อีกด้วย เมื่อกลับมาเชียงใหม่ สี่โหมได้ทำงานป่าไม้เป็นเวลาประมาณ 14 ปีจึงเลิกทำด้วยบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สี่โหมหันมาอุทิศตนให้กับการทำงานด้วยความเชื่อมั่นประสบการณ์ ศักยภาพ วิสัยทัศน์ ทักษะและสายสัมพันธ์อันดีกับคนหลายระดับในท้องถิ่นจนได้รับแต่งตั้งเป็นผู้นำคริสตจักร ทำให้สี่โหมมีแนวคิดที่พยายามสร้างจิตสำนึกและเคลื่อนไหวให้เกิดการก่อตั้งคริสตจักรที่เป็นของชนพื้นเมืองที่สามารถบริหารจัดการและดูแลตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพามิชชันนารี จากโลกทัศน์ของสี่โหมที่สะท้อนผ่านประสบการณ์ใน 2 ช่วงชีวิตจึงชี้ให้เห็นว่า โลกทัศน์ของบุคคลนั้นมีความเชื่อมโยงกับบริบทสังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งฐานะและรูปแบบความสัมพันธ์ของบุคคลกับบุคคลหรือกับสถาบันในสังคมที่เขาอยู่ยังเป็นตัวกำหนดว่าโลกทัศน์นั้นจะมีขอบเขตเพียงไรด้วย

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- จิระนนท์ พิตรปรีชา. (2552). **ลูกผู้ชายชื่อนายหลุยส์**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : สยามบันเทิง.
- ซิค, มาเรียน อลองโซ. (2557). **จากจีนสู่อินเดียที่อยู่ใต้การปกครองของอังกฤษโดยผ่านทางเชียงใหม่** ใน สยามและลาวในสายตามิชชันนารีอเมริกัน. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- นันทชัย มิชูธน. บรรณธิการ. (2004). **175 ปีพันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย (ค.ศ.1828-2003)**. กรุงเทพฯ : ประชุมทองพริ้งดั่งกรุ๊ป.
- เนื่ออ่อน ชั่วทองเขียว. (2559). **เปิดแผนยึดล้านนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- บุญเสริม สาดราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). **สี่โหม คนเชียงใหม่คนแรกๆที่ไปอเมริกา “โบบอกลี่โหม” เป็นตำราเรียนล้านนายุคร้อยปี**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี : มีติ กราฟฟิค.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). **ประวัติศาสตร์คริสตจักรในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์.
- ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง. (2538). **เพชรลานนา เล่ม 2**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.
- แมคคิลวารี, ดาเนียล. (2539). **กึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว**. แปลโดย จิตราภรณ์ ตันรัตนกุล. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- วัชระ สินธุประมา. (1990). **ภาษาที่ใช้ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันทางภาคเหนือ นับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง**. ใน เฮอริเบท อาร์ สวอนสัน และ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. **ศานาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1**. เชียงใหม่ : ฝ่ายประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย.
- เวลส์, แคนเนท อี. (1958). **ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย 1828-1958**. พระนคร : สภาคริสตจักรในประเทศไทย.
- สมบัติ จันทร์วงศ์. (2537). **โลกทัศน์ของสุนทรภู่**. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2539). **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้งดั่งแอนด์พับลิชชิง.
- อนันตชัย จินดาวัฒน์. (2556). **ประวัติศาสตร์อเมริกา**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ยิปซีกรุ๊ป.
- Bock Carl. (1986). **Temples and Elephants : The narrative of a journey of exploration through upper Siam and Lao travel in Siam in 1881-1882**. Bangkok : White Lotus.
- John H. Freeman, (1910). **An Oriental Land of The Free**. Philadelphia : The Westminster Press.
- Kenneth E. Wells, (1942). **Unforgettable Disciples**. Board of Foreign Missions Presbyterian Church.
- McGilvary, Daniel. (2001). **A Half Century Among the Siamese and the Lao : An Autobiography**. (Reprint) Bangkok : White Lotus.

เอกสารอ้างอิง

วิทยานิพนธ์

- ชาลี เอื้อไพบูลย์. (2555). ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมิชชันนารีอเมริกันกับกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมเชียงใหม่ พ.ศ. 2410-2484. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาช่วงสมัยของการปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ.2410-2476. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวรรณตรี แซ่อ้อ. (2550). ยุทธศาสตร์วัฒนธรรมด้านการศึกษาของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2416-2484. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริพันธ์ นันสุนานนท์. (2547). ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของมิชชันนารีอเมริกัน ช่วงค.ศ.1820-1914 : การสำรวจเอกสารเกี่ยวกับมิชชันนารีเพรสไบทีเรียนที่ปฏิบัติงานในภาคเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกสารจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ

- หอจดหมายเหตุวิทยาลัยพายัพ. McGilvary Papers. RG004/91.
- หอจดหมายเหตุวิทยาลัยพายัพ. Cheek Family Papers. RG007/91.
- หอจดหมายเหตุวิทยาลัยพายัพ. Sarah Cheek Papers. RG006 3/300-13.
- หอจดหมายเหตุวิทยาลัยพายัพ. สี่โหม่ว วิชัย. ประวัติแรกของคริสตจักรเชียงใหม่ ใน ประวัติศาสตร์คริสตจักร. แฟ้มประวัติศาสตร์คริสตจักร ก่อตั้งที่ 1 แฟ้มที่ 3 รหัส 026/79.
- หอจดหมายเหตุวิทยาลัยพายัพ. รายงานการประชุมคณะกรรมการ กณ โบสถ์คริสตจักรที่หนึ่ง เชียงใหม่ วันที่ 21 มกราคม, 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1939.

บทความในวารสาร

- เจริญ วิชัย. (2511). 50 กว่าปีแห่งความหลัง. อนุสารฉลองครบรอบ 100 ปี คริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่, ไม่มีเลขหน้า.
- สี่โหม่ว วิชัย. (ม.ป.ป.). การทานข้าวใหม่ (1935) ของคริสตจักรภาคที่หนึ่ง เชียงใหม่. ข้าวคริสตจักร, ไม่มีเลขหน้า.

เอกสารจากการถอดเทปแถบบันทึกเสียงสัมภาษณ์

- จินดา สิงหนตร (2522) สัมภาษณ์โดย ชยันต์ หิริธูปพันธ์ ผู้ปฏิบัติการโครงการประวัติศาสตร์ด้วยคำบอกเล่า
- เจริญ วิชัย (2524) สัมภาษณ์โดย ชยันต์ หิริธูปพันธ์ ผู้ปฏิบัติการโครงการประวัติศาสตร์ด้วยคำบอกเล่า